

Edgar Cabanas ve Eva Illouz, *Mutlu Yurttaş İmalatı: Mutluluk Endüstrisi Hayatımızı Nasıl Kontrol Ediyor?* Tufan Göbekçin (Çev.), İletişim Yayınları, 2023, 256 s.

Değerlendiren: Ali Eren Demir

Edgar Cabanas ve Eva Illouz'un *Mutlu Yurttaş İmalatı* (2023) adlı bu kitabı, sosyolojik bir bakış açısıyla mutluluk kavramının nasıl iktidarla iç içe geçerek güçlü bir kontrol mekanizmasına dönüştüğünü ele almaktadır. Illouz; aşk, mutluluk, neoliberalizm gibi konular üzerine önemli katkıları olan bir sosyoloji profesördür. Cabanas ise bir sosyal psikoloji profesörü olarak duygu, toplum ve modernite üzerine çalışmalar yürütmektedir. Birlikte yazdıkları bu kitap ise mutluluğun bir hastalığa dönüştüğünü ve bu "mutluluk hastalığının" arkasında nasıl devasa bir ekonomik pazarın işlediğini tartışmaktadır. Kitap, mutluluğun sadece bireysel bir tercih değil aynı zamanda bir toplumsal ve ekonomik süreç olduğunu gözler önüne sermektedir. Cabanas ve Illouz, mutluluk reçetelerinin pazarlama stratejileri, medya araçları ve tüketim kültürüyle nasıl iç içe geçtiğini derinlemesine incelemektedir. Kitap, mutluluğun kontrol mekanizmasına dönüştürülmesi sürecini ele alırken, insanların kendi mutluluklarını ararken aslında bir tür tüketici haline geldiğini vurgulamaktadır.

Günümüz modern dünyasında mutluluğun konumu üzerine yapılan çeşitli tartışmalar, farklı perspektifleri içerir. Peter Morrall'ın (2008) ifadesiyle, mutluluğa sosyolojik bir şüpheyle yaklaşmanın gerekliliği vurgulanmıştır. William Davies'in (2018) gözlemi ise mutluluğun artık bir endüstriye dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Kemal Sayar'ın (2022) perspektifi ise terapinin kültürel bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini vurgularken,

 Doktora Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, demiralieren14@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-3812-3519>

 © İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0362
insan & toplum, 13(4): 246-250.
insanvetoplum.org

Sara Ahmed (2016) benzer bir bakış açısıyla mutluluğu ele almaktadır. Bu görüşler bir araya geldiğinde, mutluluğun sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarının derinlemesine analiz edilmesinin önemi daha da belirgin hale gelmektedir. Illouz ve Cabanas, mutluluğun ticarileşmesi sürecine odaklanarak çalışmalar gerçekleştirmiştir. Illouz ve Cabanas'ın en çarpıcı eseri olarak *Mutlu Yurttaş İmalatı* kitabı öne çıkmaktadır. Bu eser, mutluluğun nasıl bir pazar haline geldiğini anlamak adına değerli bir perspektif sunmaktadır. Toplumda var olmanın temel unsuru olarak sunulan mutluluk, bireyleri belirli yaşam tarzlarına, ürünlere ve hatta politikaların kabul edilmesine yöneltmektedir. Cabanas ve Illouz, kitaplarında mutluluk ve neoliberalizm arasındaki bağlantıları tespit ederken eleştirel bir yaklaşım benimsemekte ve okuyucuları da bu ilişkiyi görmeye çağırılmaktadır. Onlara göre mutluluk reçeteleri, toplumda belirli bir normu ve değer sistemi yaratmada önemli bir rol oynamakta ve bireylerin kendi mutluluklarını ararken aslında kendi bağımsız kararlarını verme yeteneklerini sınırlamaktadır. Cabanas ve Illouz'un bu kitabı, mutluluk kavramını sosyolojik bir bakış açısıyla ele alarak okuyuculara derinlemesine bir düşünme fırsatı sunmaktadır. Neoliberalizmle iç içe geçmiş mutluluk reçetelerinin nasıl güçlü bir kontrol aracına dönüştüğüne ve bireylerin düşünce ve davranışlarını nasıl etkilediğine dair önemli gözlemler sunmaktadır. Kitabın ilk bölümü, mutluluk ve politika arasındaki ilişkiyi sosyolojik bir bağlamda ele alarak başlamaktadır. Pozitif psikolojinin doğuşu ve gelişimi, yeni binyılın ilk yıllarından itibaren mutluluğun bilimsel çalışmalarını en çok etkileyen iki sektöre genel bir bakış sunmaktadır. Bu sektörlerin kuruluş amaçları, metodolojik hipotezleri ve sahip oldukları etkileri üzerinde durulmaktadır. Kitabın ilerleyen bölümlerinde ise mutluluğun politik alana nasıl derinlemesine nüfuz ettiği detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Mutluluğun ölçülebilir bir hedef olarak kabul edilmesi durumunda, siyasi kararlara rehberlik etmek, toplumun ve ulusun ilerlemesini değerlendirmek ve ideolojik ve ahlaki nitelikteki sorunları çözmek için önemli bir kriter haline gelmesi tartışılmaktadır.

Kitap, ikinci bölümünde neoliberal ideoloji ile olan ilişkiyi ele almasıyla yine sosyolojik bir bağlam sunmaktadır. Bu bölüm, mutluluğun bireycilik kavramı ile ilişkisini araştırmaktadır. Mutluluğun, görünüşte ideolojik olmayan terimler ve bilimsel söylemin tarafsız otoritesiyle haklı çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Pozitif psikoloji literatürü, bireyci varsayımlar ve kısıtlı bir sosyal anlayışla karakterize edildiğini gözler önüne sermektedir. Bu yaklaşım, insanların mutluluğa ulaşmak için kendi başlarına hareket etmeye teşvik edildiği bir düşünce biçimidir. Ancak, bu durum toplumsal bağları zayıflatarak insanları yalnızlaştırabilir ve sosyal sorunları göz ardı etme eğilimine yol açabilir. Kitap, neoliberal ideolojinin toplumdaki etkilerini ve insanların mutluluğu elde etme süreçlerini anlamak için kritik bir perspektif sunmaktadır. Özellikle belirsizlik zamanlarında, bu ideolojinin yaygın bir çözüm arayışı olarak görülebileceği vurgulanmaktadır. Ancak, bu çözümlerin gerçekte memnuniyetsizliği daha da artırabileceği ve sorunları çözmek

yerine derinleştirebileceği belirtilmektedir. Kitap, mutluluğun bireysel tercihlerin ve içsel tatminin ötesinde, toplumsal bağlamda ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Neoliberal ideolojinin etkileri ve pozitif psikolojinin sınırlamaları, toplumda daha adil ve sürdürülebilir bir mutluluk anlayışına doğru adımlar atma ihtiyacını vurgulamaktadır. Bu bölüm mutluluğun eğitim alanındaki rolüne dair eleştirel açıklamalarla tamamlanmıştır. Eğitim sistemindeki yaklaşımların, toplumsal yapıya ve bireylerin gerçek ihtiyaçlarına daha uygun bir şekilde düzenlenmesi gerektiğine işaret edilmektedir.

Üçüncü bölüm iş organizasyonlarına odaklanmaktadır. Günümüz çalışma ortamında, bireysel mutluluk arayışının, çalışma talepleri ve koşullarından bağımsız olarak kaçınılmaz bir koşul olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir. Bu bölüm, mutluluk biliminin iş yerindeki davranışları açıklayan önceki psikolojik modellere karşı nasıl yer aldığını altı çizilmiştir. Artık çalışanın kimliğini yeniden inşa etme ve şirketlerin çalışanların davranış kalıplarını, öz saygılarını ve hırslarını örgütsel kontrol, esneklik ve iç güç dağılımı taleplerine uyarlamalarını sağlamak için yeni teorilerin geliştirildiği bir döneme geçildiğini anlatmaktadır. Bu bölüm, çalışanların kurum kültürüne uyumunu ve bağlılığını kolaylaştıran mutluluk sözlüğü ve tekniklerinin nasıl etkili olduğunu detaylı bir şekilde incelemektedir. Ayrıca, olumlu duyguların şirketler için bir değer haline nasıl dönüştürüldüğü ve piyasa istikrarsızlığı, kötü iş beklentileri, sistem yapısal etkisizliği ve rekabet sorunlarının çalışanların omuzlarına nasıl yüklendiğini ortaya koymaktadır. Kitap, iş organizasyonlarındaki bu sosyolojik ve psikolojik dinamikleri ele alarak, günümüz iş dünyasının karmaşıklığına ve sorunlarına eleştirel bir gözle yaklaşmaktadır. Illouz ve Cabanas, çalışma hayatındaki mutluluk arayışının bir zorunluluk olarak algılanmasının, bireylerin iş yaşamlarındaki performansını ve memnuniyetini nasıl etkilediğini dikkat çekici bir şekilde açıklamaktadır. Aynı zamanda, bu yeni paradigmanın iş dünyasında nasıl bir dönüşüm yarattığını ve kurum kültürünü nasıl şekillendirdiğini ele almaktadır. Bölüm, iş dünyasındaki değişim süreçlerinin sosyolojik ve psikolojik boyutlarını derinlemesine analiz ederek, iş organizasyonlarının insan odaklı bir yaklaşımla nasıl daha sürdürülebilir ve verimli hale gelebileceğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

“Market Raflarındaki Mutlu Benlikler” adlı dördüncü bölümde, Illouz ve Cabanas, on dokuzuncu yüzyıl kapitalizminin mutluluğu nasıl metalaştırdığını incelemektedir. Illouz ve Cabanas’a göre bu dönemde, mutluluk kavramı kendi kendine yardım kılavuzları, terapiler, koçluk ve danışmanlık hizmetleri, uygulamalar ve kendini geliştirmek için tavsiye paketleri içeren küresel bir endüstrinin fetişleştirilmiş ürününe dönüşmüştür. Mutluluk, duygusal dönüşümü vaat eden ve ticari bir bağlamda değiş tokuş edilen “duygusal metalar” olarak adlandırılan bir koleksiyona bölünmüştür. Bu duygusal mallar, başlangıçta üniversitelerde teoriler şeklinde doğarlar, ancak daha sonra iş dünyası, kültür endüstrisi ve araştırma fonları gibi farklı pazarlara yayılırlar. Öz-yönetim, özgünlük ve optimal işleyiş

gibi kavramlar, bireyin sürekli yenilenme sürecinde eşlik etmenin yanı sıra, bu duygusal malların yeniden dolaşımını desteklemenin bir yoludur. Bu bölüm, günümüzde önemli bir sosyolojik konu olan mutluluğun ticarileştirilmesini eleştirel bir gözle ele almaktadır. Kapitalist sistem, insanların mutluluk arayışlarını bir endüstriye dönüştürerek, tüketim odaklı bir yaklaşımla mutluluğu satın alınabilir bir ürün haline getirmiştir. Gelişen reklam ve pazarlama stratejileri, bireylerin mutluluğu satın almak için sürekli bir talep içinde olmalarını sağlamaktadır. Birçok kişi, mutluluğun bir hedef olarak sunulduğu bu pazarda, kendi özgürlüklerini ve öz-gerçekleştirmeyi elde etmek için büyük çaba sarf ederler. Ancak aslında, mutluluğun bu mal ve hizmetlerle satın alınamayacağı, içsel bir duygusal süreç olduğu unutulmaktadır. Bu durum, insanların sürekli bir tatminsizlik hissi yaşamasına ve gerçek mutluluğu elde edememelerine yol açmaktadır. Illouz ve Cabanas bu durumu çöldeki seraba benzeter: “hep ufukta ama gerçek değil!”. Illouz ve Cabanas, bu metalaştırma sürecinin toplumsal etkilerini de ele alıp, endüstrinin bu duygusal malları genellikle özgünlük ve başarı gibi değerlerle ilişkilendirerek bireylerin kimliklerini şekillendirmesine ve sosyal normları belirlemesine yardımcı olmaktadır. Bunun sonucunda, insanlar mutluluğu elde etmek için standartlaştırılmış yolları izlemeye ve toplumun kabul ettiği kalıplara uymaya çalışırlar. Bu durum, bireylerin özgürlüklerini sınırlayarak, toplumsal çeşitliliği azaltarak ve insanların özgün kimliklerini bastırarak toplumsal bir tekdüzelik oluşturabilir. Kitap, bu metalaştırma sürecinin eleştirel bir analizini sunarken, ağır bir neoliberalizm eleştirisi durumun daha derin psikolojik kısmını kaçırmaktadır. Bu durumun bireyler tarafından içleştirilme süreçleri, bir çoğunluk olarak bu tip bir metalaştırma sürecine olan eğilimin derin ve kompleks odaklarına eğilim noktası eksik kalmış denilebilir. İnsanlar bu tip uygulamalara salt neoliberalizmin dayatması ile değil farklı noktalardan da eğilim gösterebilir.

Beşinci bölüm, mutluluğun bilimsel söylemdeki işlevsel dilini ele alarak, belirli psikolojik ve sosyal parametreler içinde davranış, hareket ve duyguların anlamını nasıl tanımladığını göstermeye odaklanmaktadır. Bu bölüm, önceki bölümlerde ortaya konan tezleri ele alarak, zihinsel sağlık seviyesini, uyum sağlama yeteneğini ve hatta normallik düzeyini değerlendirmek için bir ölçüm birimi oluşturma amacını taşımaktadır. Bu bağlamda, toplumun mutluluk anlayışındaki çelişkileri ve sosyal normların mutsuzluğun algılanışı üzerindeki etkilerini vurgulayarak, mutluluğun toplumsal yapı içinde nasıl anlamlandırıldığını tartışmaktadır. Bu bölüm, mutluluk üzerine yapılan bilimsel çalışmalara eleştirel bir bakış açısı getirerek, bireylerin ve toplumun mutluluk anlayışını şekillendiren dinamikleri incelemektedir. Bu kapsamlı inceleme, sosyoloji ve psikoloji alanlarında derinlemesine bir analiz sunmanın yanı sıra, mutluluk ve insan davranışlarının karmaşıklığına odaklanarak okuyucuları düşünmeye teşvik etmektedir. Illouz ve Cabanas, mutluluk kavramının sosyal normlar ve bireysel algılarla nasıl etkileşime girdiğini ele

alırken, mevcut mutluluk paradigmasının potansiyel eksikliklerini vurgulayarak yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

Mutlu Yurttaş İmalatı adlı bu eleştirel kitap, sosyolojik bir perspektifle hazırlanan önemli bir çalışmadır. Bu eser, önceki çalışmalara dayanarak duygular, neoliberalizm, mutluluk ve terapötik kültür gibi önemli konuları ele almaktadır. Kitabın dikkat çeken bir yönü, neolojik¹ bir başlık kullanılmasıdır. Bu başlık, mutluluk çağında yaşanan benzeri görülmemiş baskı stratejilerini, politik kararları, bireysel takıntıları, duygusal hiyerarşileri ve yönetim yöntemlerini göstermeyi amaçlamaktadır. Bu eser, toplumdaki bireylerin mutluluk arayışlarının nasıl şekillendiğini, hangi unsurların etkili olduğunu ve bu sürecin arka planında yatan iktidar dinamiklerini ele alarak, okuyuculara önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Kitap, birçok noktada yoğun bir neoliberalizm karşıtı perspektif sunduğu ve bireysel eğilimleri derinleştirmede için eksik kalmaktadır. Örneğin mutluluk sosyolojisi, giderek yaygınlaşan birçok bakış açısını içeren bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda mutluluğun sosyolojik anlamı salt bireysel etkenler ile açıklanamayacağı gibi salt ekonomik nedenlerle açıklanmaz. Ancak neoliberal sosyal etkilerin de göz ardı edilemeyeceği bir gerçektir. Kitabın son sözlerinde yer alan “Hayatımızın devrimci ahlaki amacı mutluluk değil, bilgi ve adalettir” ifadesi, eserin temel tezini özetleyen bir noktadır (Illouz & Cabanas, 2023, s. 234).

Kaynakça

- Ahmed, S. (2016). *Mutluluk Vaadi* D. Mayadağ (Çev.). Sel Yayıncılık.
- Davies, W. (2018). *Mutluluk Endüstrisi* M. Çavdar (Çev.). Sel Yayıncılık.
- Illouz, E., & Cabanas, E. (2023). *Mutlu Yurttaş İmalatı Mutluluk Endüstrisi Hayatımızı Nasıl Kontrol Ediyor?* T. Göbekçin (Çev.). İletişim Yayınları.
- Morrall, P. (2008). *The trouble with therapy: Sociology and psychotherapy: Sociology and Psychotherapy*.
- Sayar, K. (2022). *Terapi kültürel bir eleştiri*. Timaş Yayınları.

1 “Happycratie” kelimesi kitabın İngilizce versiyonundaki adıdır. Mutluluk ve üretim kelimelerinin birleşimiyle oluşur.